

Сергій ТАЛАУР

кандидат військових наук,
старший науковий співробітник,
Національний університет оборони України
(Київ, Україна)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9394-4294>
Електронна пошта: stalaur@ukr.net

Андрій ПОГОРЕЛОВ

Національний університет оборони України
(Київ, Україна)
ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-9210-4290>
Електронна пошта: viysko2003@ukr.net

ІСТОРИЧНИЙ ШЛЯХ ГУМАНІТАРНОГО ІНСТИТУТУ НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ОБОРОНИ УКРАЇНИ (1991–2023 рр.)

У статті розглянуто історію заснування, становлення та розвитку гуманітарного інституту Національного університету оборони України, розкрито основні напрями його діяльності та науково-педагогічні здобутки. Розроблено наукову періодизацію історичного шляху гуманітарного інституту, що складається з трьох етапів. Перший етап (організаційний) розпочався в листопаді 1991 р. зі створення робочої групи для розроблення концепції підготовки офіцерів з виховної роботи і завершився комплектуванням інституту постійним складом у липні 1994 р. Було розроблено концептуальні засади підготовки офіцерів з виховної роботи, введено в дію постійний штат інституту, розгорнуто його основні підрозділи, здійснено добір кадрів та розпочато навчальний процес з 1 вересня 1994 р. Під час другого етапу інститут функціонував як самостійний заклад системи вищої військової освіти аж до його входження у серпні 1999 р. до складу Національної академії оборони України у статусі Військового гуманітарного інституту. Під час цього етапу розгорнуто діяльність усіх факультетів інституту, активний розвиток отримали освітня та наукова компоненти. Після входження інституту до складу Національної академії оборони України (з 2013 р. — Національного університету оборони України) тривав третій етап, який завершився у жовтні 2023 р. розформуванням гуманітарного інституту. В ході цього етапу гуманітарний інститут досягнув вагомих результатів у підготовці фахівців для Збройних Сил та інших складових сил оборони держави.

Ключові слова: військова освіта, військова наука, військово-гуманітарна підготовка, кадрова робота, гуманітарний інститут, Національний університет оборони України.

Постановка проблеми. 31 жовтня 2023 р. відповідно до директиви Міністра оборони України та Головнокомандувача Збройних Сил України від 14 серпня 2023 року № Д 321/80/дск було розформовано гуманітарний інститут Національного університету оборони України (далі — НУОУ). За понад 30 років існування інститут досягнув вагомих результатів у підготовці фахівців для сектору безпеки та оборони держави, став провідною профільною навчальною структурою у системі оборонного відомства України. Саме

у цей час відбулися докорінні зміни у світовій військовій справі, радикально зросла роль інформаційно-психологічного, морально-психологічного чинників у бойових діях, інформаційне протистояння перетворилося на самостійний і результативний вид бойових дій. Поширення стратегій та технологій неконвенційної (гібридної) війни призвело до зростання ваги невійськових, інформаційно-когнітивних факторів, появи т.зв. ментальної та поведінкової зброї, посилення вимог до захисту свідомості, морально-психоло-

гічного стану військовослужбовців. Крім того, становлення інституту відбувалося у річищі запровадження нових засад офіційної ідеології, радикальних зрушень у гуманітарній сфері буття української держави і суспільства. Це підвищує значення наукового аналізу й урахування у службовій діяльності історичного досвіду підготовки фахівців гуманітарних спеціальностей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання заснування та діяльності інституту висвітлювали у статтях начальники Київського військового гуманітарного інституту (далі — КВГІ) полковник С. Пузько (Пузько, С. П. 1994, с. 157–158) та генерал-майор Л. Ріпа (Ріпа, Л. 2002, с. 10–11). Історичний шлях інституту і його структурних підрозділів, основні напрями їх діяльності знайшли своє відображення у науково-дослідній роботі «Академія» (Науково-дослідна робота, шифр «Академія». 2005, с. 271–338) та історичних нарисах Національної академії оборони України (Радецький, В. Г. (за заг. ред.). 2006, с. 284–341; Радецький, В. Г. (за заг. ред.). 2007, с. 51–88). Історію заснування та становлення інституту висвітлював у своїх спогадах начальник соціально-психологічного факультету КВГІ капітан 1 рангу П. Удовенко (Удовенко, П. И. 2018, с. 417–460). Науково-дослідний центр гуманітарних проблем Збройних Сил України при написанні досвіду становлення та розвитку військово-гуманітарних структур Збройних Сил України використав надані автором цієї статті матеріали зі створеного ним архіву гуманітарного інституту (Клочков, В. (за заг. ред.). 2023, с. 59–69). Водночас історія гуманітарного інституту висвітлена фрагментарно. Донині відсутня узагальнююча праця, яка б містила науковий аналіз досвіду творення та діяльності провідної навчально-наукової структури із підготовки фахівців-офіцерів за гуманітарним напрямом для Збройних Сил та інших військових формувань України.

Метою статті є воєнно-історична реконструкція процесу створення, розбудови та науково-педагогічної діяльності гуманітарного інституту НУОУ (1991–2023 рр.) у контексті історії розвитку вищої військової освіти у пострадянській Україні.

Виклад основного матеріалу. Історичний шлях інституту розпочався у листопаді 1991 року зі створення робочої групи на чолі з полковником С. Пузьком із розроблення концепції підготовки офіцерів із виховної роботи. Допомогали йому на громадських засадах його однопідполковники А. Зельницький, В. Рябіко, В. Чесноков,

підполковник В. Жиленко (Пузько, С. П. 1994, с. 157). Саме ці офіцери заклали підвалини майбутньої гуманітарної освіти військовослужбовців ЗС України. Результатом їх роботи стала концепція інституту, підтримана Міністерством освіти України. Разом із полковником А. Зельницьким над нею працювали полковники П. Прибутько, Р. Гедза, В. Джурін, капітан 1 рангу А. Моключенко.

Наступним завданням було визначення змісту підготовки, що, крім відповідності оперативно-тактичному рівню військової освіти, мав забезпечити здобуття слухачами поглиблених теоретичних та практичних знань, умінь і навичок із організації виховної роботи з особовим складом. Саме тому до програм підготовки були включені гуманітарні науки, насамперед психологія, педагогіка, історія, філософія, українська культура, право. За спогадами полковника А. Зельницького, відсутність власних фахівців з історії України та її Збройних Сил, психології, соціології, педагогіки, української мови та літератури було вдало компенсовано організацією тісної взаємодії із Інститутом психології імені Г. С. Костюка Національної академії педагогічних наук України, Київським національним університетом імені Тараса Шевченка, Інститутом соціології та Інститутом філософії імені Г. С. Сковороди Національної академії наук України, Національним технічним університетом України «Київський політехнічний інститут» імені Ігоря Сікорського та іншими закладами вищої освіти України.

Не менш важливим завданням *першого етапу* було комплектування інституту постійним складом. 25 жовтня 1993 року введено в дію штат інституту і почалося розгортання його основних підрозділів та добір кадрів (Висновки експертної комісії. 1994, с. 3). Начальником інституту був призначений полковник С. Пузько. До складу інституту увійшли три факультети (соціально-психологічний, військово-педагогічний та факультет підвищення кваліфікації) і науковий центр гуманітарних проблем. Навчальний процес забезпечували 13 кафедр, із них 9 загальноінститутських та 4 факультетських (Висновки експертної комісії. 1994, с. 3). Загальноінститутські кафедри (філософії, українознавства, історії України та її Збройних Сил, воєнної політології та права, економіки та менеджменту, а також загальної та практичної психології, військової педагогіки та культури, іноземних мов, фізичної культури та спорту) здійснювали викладання навчальних дисциплін соціально-економічного та гуманітарного

блоку підготовки. Факультетські кафедри (виховної роботи, соціальної та військової психології, військової соціології та журналістики, оперативного мистецтва і тактики) здійснювали підготовку слухачів за спеціальностями — викладали навчальні дисципліни військово-професійної та професійно-спеціальної підготовки.

У 1994 році в інституті була створена ад'юнктура. Перший етап завершився в липні 1994 року комплектуванням інституту постійним складом. В інституті працювало 4 академіка, 16 професорів і 60 кандидатів наук. Понад 80% викладацького складу були цивільними (Пузько, С. П. 1994, с. 158). Керівництво Головного управління виховної роботи Міністерства оборони України ухвалило рішення, що у перші роки діяльності інститут буде здійснювати підготовку офіцерів лише на соціально-психологічному факультеті.

З початку підготовки фахівців у серпні 1994 року *розпочався другий етап*. Підготовка слухачів здійснювалася за спеціальностями: «Практична психологія», «Прикладна соціологія», «Журналістика», «Історія України» та спеціалізаціями: «Організація виховної роботи у військах», «Соціальна та військова психологія», «Військова соціологія», «Військова журналістика», «Історія України та її Збройних Сил». А з 1995 року розпочалася підготовка і наукових кадрів за спеціальностями: «Військова педагогіка і психологія», «Військова історія», «Методологія та методи соціологічних досліджень», «Оборонна економіка», «Соціальна філософія та філософія історії». Відповідно до Постанови Кабінетів Міністрів України від 19 серпня 1992 року № 490 інституту дозволялось здійснювати підготовку магістрів відповідних спеціальностей до 1999 року без акредитації (Про реформу системи військової освіти. 1992).

У 1995 році керівництво Міністерства оборони України прийняло рішення про передислокацію інституту в Печерський район міста Києва, у приміщення, що раніше належали Науково-дослідному і методичному центру Головного управління виховної роботи Міністерства оборони України. За спогадами капітана 1 рангу П. Удовенка, який на той час був начальником соціально-психологічного факультету інституту, у цей період значно поживавішала наукова складова діяльності інституту. На всеукраїнські та міжнародні науково-методичні конференції, що проводилися в інституті, прибували науковці та працівники вищої освіти з різних куточків України та країн світу. Розвивалися й міжнародні зв'язки інституту. Для обміну

досвідом інститут відвідували військові делегації із США, Канади, Німеччини та інших країн НАТО, вони ж, у свою чергу, приймали слухачів КВГІ (Удовенко, П.И. 2018, с. 441).

Зміни відбулися і в освітньому процесі, зокрема кафедра українознавства започаткувала проведення навчальних занять у місцях бойової слави українського козацтва та війська.

Редакторський колектив інституту під керівництвом полковника А. Зельницького розпочав випуск газети «Відомості», а пізніше — і журналу «Звитяга», в яких висвітлювались різні сторони діяльності інституту.

У травні 1996 року начальником інституту було призначено полковника Леонтія Ріпу. 18 липня 1996 року відбувся перший випуск слухачів інституту. На випуску був присутній Міністр оборони України генерал-лейтенант О. Кузьмук. З метою об'єднання фахівців для вивчення, передбачення та вирішення конфліктів, формування культури ненасильницького залагодження спорів у вересні 1996 року на базі інституту було створено Товариство конфліктологів України, яке очолив професор, кандидат філософських наук А. Гірник (Удовенко, П.И. 2018, с. 441).

Влітку 1997 року Кабінет Міністрів України прийняв рішення про передислокацію інституту до військового містечка в Дарницькому районі міста Києва. З огляду на це особливістю вступної кампанії 1997 року було одночасне проведення вступних іспитів абітурієнтів четвертого набору з підготовкою нового місця дислокації інституту.

З жовтня 1997 року в інституті почав виходити збірник наукових праць КВГІ. Збірник був створений як фахове видання за спеціальностями: «Військова педагогіка і психологія», «Військова історія» та «Військова економіка».

У березні 1998 року інститут було переведено на новий штат, що дало змогу розгорнути діяльність факультету перепідготовки і підвищення кваліфікації (та заочного навчання). У липні цього ж року відбувся перший набір слухачів факультету. Відповідно до вимог директиви Міністра оборони України від 2 вересня 1998 року № Д-18 «Про організацію системи підготовки заступників командирів рот (батареї) з виховної роботи у Збройних Силах України» на базі інституту запроваджено курсову перепідготовку офіцерів-випускників ВВНЗ негуманітарного профілю, які призначалися у структури виховної роботи без відповідної підготовки.

21 серпня 1998 року начальник Головного управління виховної роботи Міністерства обо-

рони України генерал-майор В. Ситник вручив інституту Бойовий прапор. Навесні 1999 року згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 816 та наказом Міністра оборони України № 240 Київський військовий гуманітарний інститут увійшов до складу Національної академії оборони України (Історичний формуляр Національного університету оборони України. 2024, с. 5) під новою назвою — Військовий гуманітарний інститут Національної академії оборони України.

Активну участь у розробленні концептуальних та методологічних засад навчальних дисциплін та курсів, новітніх технологій і методик навчання у системі післядипломної освіти у роки становлення інституту брали такі відомі українські вчені та діячі національної системи вищої освіти, як академіки Академії наук вищої школи України М. Дубина, Ф. Канак, В. Лобас, О. Олійник, М. Пірен, В. Шкляр, доктори наук, професори І. Гавриленко, В. Голуб, М. Карпенко, Л. Коваль, Г. Ложкін, О. Радіонова, О. Фортова, В. Шевчук, кандидати наук, доценти А. Боднар, А. Гірник, П. Демчук, М. Захарченко, П. Запорожець, Н. Іщенко, М. Корнев, І. Паримський, В. Рознюк, М. Ротань, А. Трубенко, Т. Чмут, С. Хоружий та інші. Завдяки їхній науково-педагогічній діяльності на кафедрах було розгорнуто широкий фронт пошукових і прикладних наукових досліджень, підготовлено і видано низку навчально-методичної літератури (Ріпа, Л. 2002, с. 10).

Із входженням інституту до складу Національної академії оборони України розпочався *третій етап*. Водночас, у результаті реформування інституту припинили своє існування кафедри фізичної підготовки, іноземної мови та оперативного мистецтва і тактики.

У 1999 році на підставі міжнародних угод та згідно з досягнутими домовленостями розпочато підготовку іноземних громадян — на факультет перепідготовки, підвищення кваліфікації (та заочного навчання) було зараховано чотирьох представників збройних сил Грузії.

У 2000 році інститут отримав державну ліцензію на право провадження освітньої діяльності, пов'язаної з наданням вищої освіти за спеціальністю «Військове навчання і виховання». Влітку цього ж року інститут переїхав на територію Національної академії оборони України. Для розміщення інституту було виділено корпус, в якому раніше розташовувався Київський інститут Військово-Повітряних Сил. У 2001–2002 навчальному році інститут було визнано акредитованим за

IV рівнем із напрямку «Військові науки» за спеціальностями «Військово-соціальне управління» та «Інформаційно-пропагандистське забезпечення військ (сил)». У 2002 році спільним наказом Міністерства оборони України та Міністерства освіти і науки України від 12 липня 2002 року № 013/014 (зі змінами) в інституті було започатковано підготовку фахівців за спеціальностями: «Військово-соціальне управління», «Інформаційно-пропагандистське забезпечення військ (сил)», «Педагогіка вищої школи», «Правознавство» та спеціалізаціями: «Морально-психологічне забезпечення військ (сил)», «Психологічна робота у військах (силах)», «Інформаційно-пропагандистське забезпечення військ (сил)», «Військова журналістика», «Педагогіка вищої військової школи», «Організація правового забезпечення військ (сил)».

Постановою Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2003 року №618 та директивою Міністра оборони України від 2 грудня 2002 року № Д-115/1/011 Військовий гуманітарний інститут Національної академії оборони України перетворено у гуманітарний факультет академії (Історичний формуляр Національного університету оборони України. 2024, с. 6). Начальником факультету залишився генерал-майор Леонтій Ріпа. Водночас у складі гуманітарного факультету згідно з рішенням начальника Генерального штабу Збройних Сил України від 4 червня 2003 року була створена кафедра інформаційно-пропагандистського забезпечення та військової журналістики.

Відповідно до вимог директиви Міністра оборони України від 24 січня 2003 року № Д-4 «Про вдосконалення підготовки та підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників вищих військових навчальних закладів Збройних Сил України та військових навчальних підрозділів вищих навчальних закладів» з 1 вересня 2003 року на базі факультету було розпочато підготовку науково-педагогічних працівників за спеціальністю «Педагогіка вищої школи» та спеціалізацією «Педагогіка вищої військової школи» з терміном навчання до 1 року.

12 січня 2004 року Указом Президента України №28 було схвалено «Концепцію гуманітарного і соціального розвитку у Збройних Силах України». Органи виховної роботи перетворилися в органи з гуманітарних питань. Таке рішення зумовило початок періоду трансформування системи виховної роботи за євроатлантичним зразком її організації. Процеси реформування не

оминули сферу підготовки військових фахівців для структур із гуманітарних питань. Відповідно до Указу Президента України від 23 грудня 2004 року № 1521/2004 та розпорядження начальника Генерального штабу ЗС України від 20 січня 2005 року №322/1/271 гуманітарний факультет було перейменовано на факультет підготовки фахівців з гуманітарних питань (Історичний формуляр Національного університету оборони України. 2024, с. 7).

З 2005 по 2007 роки факультет очолював досвідчений офіцер, учасник бойових дій на території Республіки Афганістан кавалер двох орденів Червоної Зірки полковник Василь Стасюк. 31 серпня 2007 року відбулася чергова структурна реорганізація: відповідно до оновленої організаційно-штатної структури Національної академії оборони України на базі шести кафедр факультету підготовки фахівців з гуманітарних питань, а саме: кафедри морально-психологічного забезпечення діяльності військ (сил), кафедри інформаційно-пропагандистського забезпечення та військової журналістики, кафедри військової педагогіки, кафедри психології, кафедри військової соціології та політології, кафедри філософії сформовано кафедру суспільних наук і включено до складу факультету підготовки фахівців оперативно-тактичного рівня. Начальником новоствореної кафедри було призначено кандидата психологічних наук, доцента полковника Василя Осьодла.

Практика морально-психологічного впливу на особовий склад Збройних Сил України показала поспішність та помилковість рішень, прийнятих у гуманітарній та соціальній сферах діяльності Збройних Сил України протягом 2003–2007 років. Необдумане реформування структур з гуманітарних питань не дало позитивних результатів. Все це поставило на порядок денний питання зміцнення морального духу військ (сил), кардинальної зміни структур та їх завдань щодо вирішення проблем гуманітарного та соціального розвитку. Організація належної роботи з людиною, її соціальним самопочуттям і проблемами стала пріоритетним напрямом воєнної політики держави (Кобзар, А. О. 2012, с. 166). Наказом Міністра оборони України від 6 червня 2008 року № 244 «Про введення посад та структурних підрозділів з виховної та соціально-психологічної роботи у Збройних Силах України» було відновлено самостійну управлінську вертикаль органів виховної та соціально-психологічної роботи. Відповідно, розпочались зрушення і у системі підготовки фахівців для структур виховної та соціально-пси-

хологічної роботи. Згідно з наказами начальника Національної академії оборони України від 30 травня 2008 року №122 «Про організацію роботи щодо створення гуманітарного факультету Національної академії оборони України» і від 14 липня 2008 року №155 «Про розформування кафедри суспільних наук та формування структурних підрозділів гуманітарного факультету Національної академії оборони України» кафедру суспільних наук трансформовано в гуманітарний факультет (Історичний формуляр Національного університету оборони України. 2024, с. 9). Начальником факультету був призначений кандидат технічних наук, доцент полковник Вадим Марценківський. У складі факультету було сформовано кафедру морально-психологічного забезпечення діяльності військ (сил), кафедру військової педагогіки та психології, кафедру воєнної історії, кафедру філософії. До складу факультету також увійшли кафедра економіки та фінансового забезпечення і кафедра правового забезпечення.

Указом Президента України від 30 грудня 2008 року № 1217/2008 «Про Національний університет оборони України», Постановою Кабінету Міністрів України від 17 грудня 2008 року №1089 «Про реорганізацію Національної академії оборони України», наказом Міністра оборони України від 28 січня 2009 року №39 «Про заходи щодо реорганізації Національної академії оборони України» на базі гуманітарного факультету створено гуманітарний інститут Національного університету оборони України (Історичний формуляр Національного університету оборони України. 2024, с. 10). Тоді ж у складі гуманітарного інституту була створена й кафедра суспільної комунікації, що функціонувала до 2011 року. Сам же інститут до квітня 2012 року очолював полковник Вадим Марценківський, після його звільнення в запас начальником інституту став кандидат історичних наук полковник Валерій Грицюк.

Відповідно до наказу Міністерства оборони України від 19 червня 2012 року № 408 «Про затвердження Переліку спеціальностей та спеціалізацій, за якими здійснюється підготовка військових фахівців у вищих військових навчальних закладах та військових навчальних підрозділах вищих навчальних закладів за освітньо-кваліфікаційними рівнями спеціаліста і магістра» у 2012 році були розроблені нові галузеві стандарти підготовки фахівців гуманітарного профілю оперативно-тактичного рівня. У тому ж році в інституті було розпочато підготовку фахівців для кадрових органів за спеціалізацією «Кадро-

вий менеджмент у військах (силах)», а за спеціалізацію «Психологічна робота у військах (силах)» — скасовано.

У тому ж таки 2012 році у складі гуманітарного інституту була створена науково-дослідна лабораторія (гуманітарних проблем) для проведення наукових досліджень із гуманітарних проблем Збройних Сил України. Проте за півроку, у зв'язку із проведенням організаційно-штатних заходів в університеті, лабораторію було реорганізовано у науково-дослідні лабораторії кафедр інституту за профілем їх діяльності.

У 2012 році кафедра морально-психологічного забезпечення діяльності військ (сил) успішно пройшла ліцензування двох основних спеціальностей — «Військово-соціальне управління» та «Інформаційно-пропагандистське забезпечення військ (сил)» і отримала право на підготовку фахівців за цими спеціальностями на 10 років.

В інституті видавалися два періодичних наукових видання, за напрямками: педагогіка та психологія — збірник наукових праць «Вісник Національного університету оборони України», військова історія — збірник наукових праць «Воєнно-історичний вісник».

У 2013 році було розроблено проєкт Державної комплексної програми реформування і розвитку Збройних Сил України до 2017 року, що передбачала здійснювати комплектування посад за спеціальністю «Організація морально-психологічного забезпечення військ (сил)» цивільним персоналом. У травні 2013 року Головне управління оборонного та мобілізаційного планування Генерального штабу ЗС України розробило орієнтовні показники чисельності ЗС України на 2013–2017 роки, що не передбачали військових посад за спеціальністю «Організація морально-психологічного забезпечення військ (сил)» у 2017 році. У зв'язку з цим гостро постало питання доцільності і необхідності подальшого навчання слухачів за даною спеціальністю, порушувалося питання про ліквідацію гуманітарного інституту. Разом з тим, інспекційна перевірка інституту, проведена Головною інспекцією Міністерства оборони України у з 25 по 27 червня 2013 року, засвідчила, що підрозділ готовий до виконання завдань за призначенням і інститут продовжив існування.

З початком російсько-української війни у 2014 році науково-педагогічні та наукові працівники, ад'юнкти інституту регулярно відряджались в райони бойових дій та райони відновлення боєздатності для надання психологічної допомоги

військовослужбовцям, у тому числі тим, хто перебував на лікуванні у госпіталях. Особовий склад інституту виконував обов'язки у складі позаштатних груп інформаційного та психологічного забезпечення, високомобільних груп внутрішніх комунікацій, у відділах по роботі з особовим складом, відділах морально-психологічного забезпечення, підрозділах цивільно-військового співробітництва, Спільного центру з контролю та координації питань припинення вогню та стабілізації лінії розмежування сторін. Фахівці інституту розробили та передали у війська на лінії зіткнення до тисячі екземплярів пам'яток, рекомендацій, методичних порад з питань надання первинної психологічної допомоги, емоційно-вольової саморегуляції, з профілактики пияцтва, роз'яснення правових питань тощо. У 2014 році слухачі інституту вперше проходили військове стажування не у військових частинах та органах військового управління, а у структурних підрозділах університету. Того ж року було прийнято рішення (а у 2015 році — втілено) про відновлення підготовки військових фахівців за спеціалізацією «Психологічна робота у військах (силах)». У серпні 2015 року гуманітарний інститут очолив доктор психологічних наук, професор, Заслужений працівник освіти України полковник Василь Осьодло.

Набутий науково-педагогічними та науковими працівниками інституту бойовий досвід активно впроваджувався в освітній процес. У робочі програми навчальних дисциплін підготовки фахівців було внесено до 20% змін, що враховували досвід застосування військових частин та підрозділів Збройних Сил України в антитерористичній операції на сході України, сучасні тенденції ведення збройної боротьби, досвід локальних війн і збройних конфліктів останніх років. Активізувалась робота щодо посилення практичної підготовки слухачів.

У 2015 році було здійснено три випуски: у лютому — достроковий випуск слухачів денної форми навчання набору 2013 року, у квітні — заочної форми навчання набору 2011 року, а у червні — заочної форми навчання набору 2012 року. Вже наступного року було два випуски: у лютому — достроковий випуск слухачів денної форми навчання набору 2014 року, у червні — слухачів заочної форми навчання набору 2013 року. Тенденція дострокових випусків продовжилася й у 2017 році. У березні була проведена атестація та достроковий випуск слухачів денної форми навчання набору 2015 року, а у червні — слухачів заочної форми навчання набору 2014 року.

На виконання вимог наказу Міністерства оборони України від 30 червня 2017 року № 298 «Про введення в дію Рішення колегії Міністерства оборони України» та наказу начальника Генерального штабу — Головнокомандувача Збройних Сил України від 21 квітня 2017 року № 145 «Про порядок планування та проведення занять керівним складом структурних підрозділів Генерального штабу Збройних Сил України та органів військового управління, які є замовниками на підготовку військових фахівців з курсантами та слухачами ВВНЗ та ВНП ВНЗ» до читання лекцій для науково-педагогічних та наукових працівників, проведення занять зі слухачами почав залучатися керівний склад структурних підрозділів Міністерства оборони України та Генерального штабу Збройних Сил України, замовники на підготовку військових фахівців (Наказ Міністерства оборони України від 30 червня 2017 року № 298).

У 2018 році було переглянуто професійні стандарти підготовки, уточнено зміст компетентностей випускників та їх відповідність посадовому призначенню після закінчення навчання, уточнено зміст освітньо-професійних програм. У тому ж році розпочато підготовку слухачів для Військової служби правопорядку ЗС України за спеціалізацією «Організація правоохоронної діяльності у збройних силах».

Наприкінці 2018 року розпочалися зміни у системі військової освіти із акцентом на відповідність підготовки офіцерських кадрів міжнародним стандартам, розвитку лідерських навичок, спроможностях критичного та системного мислення військових фахівців. Міністерство оборони України затвердило проект «Розвиток системи військової освіти та підготовки військових фахівців». Розроблені у рамках проекту програми лідерських курсів були адаптовані під широке використання досвіду підготовки офіцерських кадрів у системах військової освіти країн-членів НАТО, зокрема — Балтійському оборонному коледжі.

Викладання науково-педагогічними працівниками інституту модулів «Лідерство», «Військове лідерство», «Критичне мислення та комунікація», «Основи стратегічного лідерства» слухачам курсів вищого керівного складу стратегічного рівня L-4, курсів офіцерів об'єднаних штабів оперативного рівня L-3, командно-штабного курсу тактичного рівня L-2 сприяли посиленню гуманітарної складової військової освіти.

Широке впровадження новітніх технологій освітнього процесу дало змогу гнучко відреагувати на введення у березні 2020 року карантин-

них заходів, пов'язаних з розповсюдженням коронавірусу COVID-19. Навчальні заняття, заходи підсумкового контролю зі слухачами усіх спеціальностей та спеціалізацій продовжилися з використанням платформи дистанційного навчання. Це стало можливим, зокрема, завдяки розробленим та розміщеним науково-педагогічними та науковими працівниками інституту понад 20 курсів у Центральному репозиторії ресурсів системи дистанційного навчання ЗС України.

У липні 2020 року було розширено проведення освітньої діяльності на третьому (освітньо-науковому) рівні вищої освіти — відбувся перший набір ад'юнктів для підготовки за спеціальністю «Право».

З початком широкомасштабної збройної агресії росії проти України слухачі денної та заочної форм здобуття освіти, після дострокового випуску у березні 2022 року, посили посади у бойових бригадах та органах військового управління.

Наукові та науково-педагогічні працівники інституту відряджалися на посилення органів військового управління, залучалися до роботи у складі високомобільних груп внутрішніх комунікацій, позаштатної групи реінтеграції особового складу, який перебував у примусовій ізоляції (полоні), до проведення заходів із оперативної психологічної допомоги (підтримки) особового складу та відновлення боєздатності військовослужбовців бойових підрозділів ЗС України (Талаур, С. Є. & Хома, В. В. 2023, с. 91–92).

На початку 2022 року Головне управління морально-психологічного забезпечення ЗС України прийняло рішення про підготовку фахівців з організації морально-психологічного забезпечення військ (сил), психологічного забезпечення військ (сил) та інформаційно-пропагандистського забезпечення військ (сил) за єдиною освітньою програмою «Організації морально-психологічного забезпечення військ (сил)». Це дало змогу науково-педагогічним працівникам зосередити більше зусиль на якості освітнього процесу.

У зв'язку із проведенням організаційно-штатних заходів в університеті на підставі директиви Міністра оборони України та Головнокомандувача Збройних Сил України від 14 серпня 2023 року № Д 321/80/дск та переліку змін до штату № 17/200 — Національний університет оборони України від 19 серпня 2023 року № 603/3081 31 жовтня гуманітарний інститут розформовано.

За роки існування інститут закінчили 2895 офіцерів, з них 36 із золотою медаллю та дипломом

з відзнакою, понад 200 — дипломом з відзнакою, підготовлено 13 докторів наук, 86 кандидатів наук (докторів філософії). Вагомих результатів у підготовці фахівців для Збройних Сил та інших складових сил оборони держави, організації та проведенні прикладних наукових досліджень під час третього етапу інститут досягнув завдяки сумлінній праці докторів наук, професорів В. Осьодла, В. Алещенка, О. Хміляра, В. Стасюка, А. Вітченка, В. Ягупова, С. Литвина, В. Тимошенка; докторів наук М. Карпенка, В. Пашинського, Л. Кримець; доцентів Л. Будагянц, В. Безбаха, Л. Карпової-Чемерис. Завдяки їх науково-педагогічній діяльності набули подальшого розвитку теоретико-методологічні засади морально-психологічного забезпечення застосування військ (сил) та організації виховної роботи, організації правоохоронної діяльності у Збройних Силах України, основи військової педагогіки, дидактики і теорії виховання. Значно розширено спектр пошукових і прикладних наукових досліджень, особливо з питань психологічного забезпечення професійної діяльності у звичайних та екстремальних умовах, сучасних технологій психологічної допо-

моги та реабілітації психотравмованих військово-вослужбовців.

Висновки: За понад 30 років існування гуманітарний інститут пройшов складний історичний шлях, що складається з трьох етапів. Перший етап (листопад 1991 року — липень 1994 року) був організаційний і пов'язаний з розробленням концептуальних засад підготовки офіцерів з виховної роботи у Київському військовому гуманітарному інституті, комплектуванням інституту постійним складом та проведенням відповідних заходів щодо початку навчального процесу з 1 вересня 1994 року. Під час другого етапу (вересень 1994 року — серпень 1999 року) інститут функціонував як самостійна одиниця у системі військової освіти. Під час цього етапу було розгорнуто діяльність усіх факультетів інституту, інститут заявив про себе, як потужний вищий військовий навчальний заклад. У ході третього етапу (вересень 1999 року — жовтень 2023 року), незважаючи на низку реорганізаційних заходів, гуманітарний інститут досягнув вагомих результатів у підготовці фахівців для Збройних Сил та інших складових сил оборони держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

- Висновки експертної комісії з ліцензування Київського військового гуманітарного інституту. (1994). Київ, 7 с.
- Історія Національної академії оборони України. (2005). *Науково-дослідна робота, шифр «Академія»*. Колектив авторів. К. : НАОУ, 416 с.
- Історичний формуляр Національного університету оборони України. (2024). Київ.
- Клочков, В. (за заг. ред.). (2023). *Досвід становлення та розвитку військово-гуманітарних структур Збройних Сил України в період з 1991 до 2014 року*. Колектив авторів. К. : НДЦ ГП ЗС України, 97 с.
- Кобзар, А.О. (2012). *Історія структур виховної роботи у Збройних Силах України*. К. : ТОВ «ЦП «Компринт»», 264 с.
- Про введення в дію Рішення колегії Міністерства оборони України: наказ Міністерства оборони України від 30.06.2017 р. № 298. (2017). URL: https://www.mil.gov.ua/content/mou_orders/298_nm_2017.pdf [дата зверн.: 12.01.2024].
- Про реформу системи військової освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 19.08.1992 р. № 490. (1992). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/490-92-%D0%BF> [дата зверн.: 11.01.2024].
- Пузько, С.П. (1994) Київський військовий гуманітарний інститут. *Український історичний журнал*. № 5, с. 157–158.
- Радецький, В.Г. (за заг. ред.). (2006). *Національна академія оборони України: минуле та сьогодення*. Колектив авторів. К. : НАОУ, 424 с.
- Радецький, В.Г. (за заг. ред.). (2007). *Національна академія оборони України: минуле та сьогодення*. Колектив авторів. К. : НАОУ, 116 с.
- Ріпа, Л. (2002). Продовжуємо себе у випускниках. *Військо України*. № 5–6, с. 10–11.
- Талаур, С.Є. & Хома, В.В. (2024). Виконання особовим складом гуманітарного інституту бойових (спеціальних) завдань у ході відбиття збройної агресії росії проти України. *Українське військо: сучасність та історична ретроспектива: Збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної конференції*. Київ, Україна, 30 листопада 2023 р. Київ: НУОУ, с. 91–92.
- Удовенко, П.И. (2018). *Флот в моей жизни*. Київ : ЧП «Блудчий М.И.», 500 с.

REFERENCES

- Vysnovky ekspertnoi komisii z litsenzuvannia Kyivskoho viiskovoho humanitarnoho instytutu [Conclusions of the expert commission on licensing of the Kyiv Military Humanitarian Institute]. (1994). Kyiv, 7 s. [in Ukrainian].
- Istoriia Natsionalnoi akademii oborony Ukrainy [History of the National Defense Academy of Ukraine]. (2005). *Naukovo-doslidna robota, shyfr «Akademiia»*. Kolektyv avtoriv. K.: NAOU, 416 s. [in Ukrainian].
- Istorychnyi formuliar Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy [Historical form of the National University of Defense of Ukraine]. (2024). Kyiv. [in Ukrainian].
- Klochkov, V. (ed.). (2023). *Dosvid stanovlennia ta rozvytku viiskovo-humanitarnykh struktur Zbroinykh Syl Ukrainy v period z 1991 do 2014 roku* [Experience of formation and development of military and humanitarian structures of the Armed Forces of Ukraine in the period from 1991 to 2014]. Kolektyv avtoriv. K. : NDTs HP ZS Ukrainy, 97 s. [in Ukrainian].
- Kobzar, A.O. (2012). *Istoriia struktur vykhovnoi roboty u Zbroinykh Sylakh Ukrainy*. [The history of the structures of moral building in the Armed Forces of Ukraine]. K. : TOV «TsP «Komprynt»», 264 s. [in Ukrainian].
- Pro vvedennia v diiu Rishennia kolehii Ministerstva oborony Ukrainy [On Implementation of the Decision of the Collegium of the Ministry of Defence of Ukraine]: Nakaz Ministerstva oborony Ukrainy vid 30.06.2017 r. № 298. (2017). URL: https://www.mil.gov.ua/content/mou_orders/298_nm_2017.pdf [Accessed: 12.01.2024]. [in Ukrainian].
- Pro reformu systemy viiskovoi osvity [On the reform of the system of military education]: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 19.08.1992 r. № 490. (1992). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/490-92-%D0%BF> [Accessed: 11.01.2024]. [in Ukrainian].
- Puzko, S.P. (1994). Kyivskiy viiskoviy humanitarniy instytut [Kyiv Military Humanitarian Institute]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*. № 5, s. 157–158. [in Ukrainian].
- Radetskyi, V.H. (ed.). (2006). *Natsionalna akademiia oborony Ukrainy: mynule ta sohodennia* [National Defense Academy of Ukraine: Past and Present]. Kolektyv avtoriv. K. : NAOU, 424 s. [in Ukrainian].
- Radetskyi, V.H. (ed.). (2007). *Natsionalna akademiia oborony Ukrainy: mynule ta sohodennia* [National Defense Academy of Ukraine: Past and Present]. Kolektyv avtoriv. K. : NAOU, 116 s. [in Ukrainian].
- Ripa, L. (2002). Prodovzhuiemo sebe u vypusnykakh [We continue ourselves in graduates]. *Viisko Ukrainy*. № 5–6, s. 10–11. [in Ukrainian].
- Talaur, S.Ye. & Khoma, V.V. (2024). Vykonannia osobovym skladom humanitarnoho instytutu boiovykh (spetsialnykh) zavdan u khodi vidbytta zbroinoi ahresii rosii proty Ukrainy [Execution of combat (special) tasks by the personnel of the humanitarian institute in the course of repelling the armed aggression of Russia against Ukraine]. *Ukrainske viisko: suchasnist ta istorychna retrospektyva: Zbirnyk materialiv IV Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii*. Kyiv, Ukraina, 30 ystopada 2023 r. Kyiv : NUOU, s. 91–92. [in Ukrainian].
- Udoenko, P.Y. (2018). *Flot v moei zhyzny* [The navy in my life]. Kyiv : ChP «Bludchy M.Y.», 500 s. [in Russian].

Serhii TALAUR

PhD of Military Sciences, Senior Researcher

The National Defence University of Ukraine

(Kyiv, Ukraine)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9394-4294>

Andrii POHORIELOV

The National Defence University of Ukraine

(Kyiv, Ukraine)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-9210-4290>

THE HISTORICAL PATH OF THE HUMANITARIAN INSTITUTE OF THE NATIONAL DEFENCE UNIVERSITY OF UKRAINE

The article examines the history of the foundation, formation and development of the humanitarian institute of the National Defence University of Ukraine, reveals the main directions of its activity and scientific and pedagogical achievements.

The author has developed a scientific periodization of the historical path of the humanitarian institute. The first (organizational) stage began in November 1991 with the creation of a working group to develop the concept of training officers for educational work and ended with the staffing of the institute with a permanent staff in July 1994. The conceptual principles for training officers for educational work were developed, and the permanent staff of the institute was put into effect, its main divisions were deployed, personnel were recruited, and the training process began on September 1, 1994.

During the second stage, with the beginning of direct training of specialists in August 1994, the institute functioned as an independent institution of the system of higher military education until it became part of the National Defence Academy of Ukraine in August 1999 in the status of the Academy's Military Humanitarian Institute. During this stage, the activities of all faculties of the institute were expanded, the educational and scientific components received active development.

After the institute became part of the National Defence Academy of Ukraine (since 2013 — the National Defence University of Ukraine), the third stage continued, which ended in October 2023 with the dissolution of the humanitarian institute. During this stage, the humanitarian institute achieved significant results in the training of specialists for the Armed Forces and other components of the defence forces of the state, established itself as one of the leading educational and scientific structural units of the forge of the national army.

Keywords: *military education, military science, military-humanitarian training, personnel work, humanitarian institute, National Defence University of Ukraine.*